

miştir. Bu Farsça tercüme, Sir William Ouseley'in İngilizce tercümesiyle birlikte Londra'da (1803), Kazimirsky tarafından taş basması olarak Paris'te (1839), Berthels tarafından Leningrad'da (1926), *Armağan* dergisinin eki olarak Tahran'da (1310 hş.) ve taş basması halinde tarihsiz olarak iki defa Bombay'da, bir defa da Tebriz'de basılmıştır. Son zamanlarda Zebihullah Safâ tarafından *Râhatü'l-ervâh fi sürûri'l-mifrâh: Bahtiyâr-nâme* adıyla Tahran'da (1345 hş.), Muhammed Rüşen tarafından *Lüm'atü's-sirâc li-ḥazretî't-tâc* adıyla yine Tahran'da (1348 hş.) yayımlanmıştır. Eser İngilizce dışında Baron l'Escalier tarafından Fransızca'ya, meçhul kişiler tarafından Doğu ve Batı Türkçesi'ne çevirilmiştir. Türkçe çevirilerden ilkinde ait Uygur harfli bir nüsha Bodleian Kütüphanesi'ndedir (nr. 598; Jaubert, s. 146-167). Anadolu Türkçesi'ne yapılan tercümesi ise, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 3685; ayrıca bk. Blochet, II, 16) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIV, 64; *Lüm'atü's-sirâc li-ḥazretî't-tâc: Bahtiyâr-nâme* (nşr. Muhammed Rüşen), Tahran 1348 hş./1969; a.e., 2. bs., Tahran 1367 hş.; Şemseddin Muhammed Dekâyîki-yi Mervezi, *Râhatü'l-ervâh fi sürûri'l-mifrâh: Bahtiyâr-nâme* (nşr. Zebihullah Safâ), Tahran 1345 hş.; Avfî, *Lübâb*, I, 212-215; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1003; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâḥâ*, II, 217; W. Geiger — E. Kuhn, *Grundriss der Iranischen Philologie*, Strassburg 1896-1904, II, 323-325; H. Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of India Office*, Oxford 1903, I, 545; II, 525; a.mlf., *Târîḫ-i Edebiyyât*, s. 223-224; Blochet, *Catalogue*, II, 16; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958, s. 170-179; Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Nesr*, I, 14; Zehrâ-yi Hânleri (Ki-yâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 84-85; Safâ, *Edebiyyât*, II/1, s. 1002; II/2, s. 1148, 1295; a.mlf., *Gencîne-i Sühan*, I, 55-58; Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 2536 hş./1977, V, 532; A. Jaubert, "Notice et extraits de la version turque du Bahtiyâr-nâme d'après le ms. en Caractère Ouïgur", *JA*, X (1827), s. 146-167; Th. Nöldeke, "Ueber die Texte des Buches von den zehn Veziren, besonders über ein alte persische Recension desselben", *ZDMG*, XLV (1891), s. 97-143; Muhammed Nizamüddin, "Introduction to the Javâmi'u'l-hikâyât wa Levâmi'u'r-rivâyât", *GMNS*, VIII (1929), s. 74 vd.; İ. Efşar, "Terceme-i Fârsî-yi Bahtiyâr-nâme", *Cihân-ı Nev*, sy. 6, Tahran 1330 hş., s. 246-247; Muhammed Rüşen, "Râhatü'l-ervâh fi sürûri'l-mifrâh: Bahtiyâr-nâme", *Râhnümâ-yı Kitâb*, IX, Tahran 1345 hş./1967, s. 503 vd.; J. Horovitz — M. Fuad Köprülü, "Bahtiyâr-nâme", *IA*, II, 241; J. Horovitz — H. Massé, "Bahtiyâr-nâme", *EI²* (İng.), I, 955; a.mif.ler, "Bahtiyâr-nâme", *UDMİ*, IV, 131-132; *DMF*, I, 393; W. L. Hanaway, "Bahtiyâr-nâme", *Elr*, III, 564.

A. NACI TOKMAK

BÂİS

(الباعث)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "harekete geçirmek, bir tarafa yönelip göndermek, bir işle görevlendirmek; uykudan uyandırmak, diriltmek" gibi mânalara gelen ba's kökünden türemiştir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak daha çok "ölüleri diriltlen" anlamında kullanılır ve fiilî sıfatlar grubu içinde yer aldığı kabul edilir. Bâisin bu mânasını muhyî ve câmi' isimleri de teyit eder (bk. *DîA*, II, 484). Râgib el-İsfahânî, kelimenin kökünde "nesnelerin, cinslerin ve türlerin yoktan var edilmesi" anlamının bulunduğunu kaydetmekte ve kelimenin mânalarına dair verdiği çeşitli örnekler içinde En'âm sûresinin 65. âyetini bu mânaya ayırdığı anlaşılmaktadır (krş. el-A'râf 7/167; Lokmân 31/28). Buna göre bâis ile, yaratma ifade eden hâliḫ vb. isimler arasında bir anlam benzerliği meydana gelmektedir. Abdülkâhîr el-Bağdâdî ise bâisin kökünde ölüleri diriltme, peygamber gönderme ve harekete geçirme, yani canlıların faaliyetlerini yaratma mânalarının bulunduğunu kabul eder. Gazzâlî bâis ile hâliḫ kavramları arasında bir bağlantının mevcut olduğunu kabul etmekle beraber özellikle ba's kökünün sadece âhîret hayatındaki ikinci ve son yaratmayı ifade etmediğini, bunun yanında ilk yaratmadan sonraki birçok yaratmanın her biri için de kullanılabileceğini belirtmiştir. Gazzâlî, "...ve biz bilmediğiniz durumlarda da sizi yeniden inşa ederek yaratırız" (el-Vâkıa 56/61) ifadesiyle ilk ve son yaratılıştan başka yaratılışların da bulunduğu işaret eden âyete dayanarak bâisin özellikle canlıların geçirdikleri evreleri yöneten ilâhî kudretin ifadesi olduğunu vurgulamıştır. Zaten muhtelif âyetlerde insanın yaratılış merhalelerine temas edilmektedir. Meselâ Gazzâlî'nin de tahlil ettiği, "Ey insanlar! Ba's konusunda bir tereddüt içinde bulunuyorsanız..." diye başlayan âyette (el-Hac 22/5), insan yaratılışının toprak-nutfe-alaḫa-et parçası-rahimde kalma dönemi-çocukluk-erginlik ve ihtiyarlık merhalelerine temas edilmektedir. Gazzâlî bunlara, "ruh - duyuların idraki - temyiz kudreti-akıl" şeklinde sıraladığı insanın psikolojik ve zihni varlık safhalarının yaratılışını da ilâve etmiş, nihayet "velâyet ve nübüvvet" mertebelerini de ekleyerek Allah'ın bâis ism-i şerifiyle tecelli eden yeniden yaratılış örneklerini zenginleş-

tirmeye çalışmıştır (bk. *el-Maḫşadü'l-esnâ*, s. 95). Bâis ölüyü diriltmek veya bir nevi hayat taşıyan canlıyı başka bir yaratıyla inşa etmek anlamına geldiğine göre bir bakıma ölüm kabul edilen bilgisizliği (bk. Fâtir 35/22) izâle edip yerine hayatı simgeleyen bilgiyi koymak da bu ismin bir tecellisi olarak kabul edilmelidir (bk. Gazzâlî, s. 96).

Bâis kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte aynı kökten türeyen elliyi aşkın çeşitli kelime Allah'a nisbet edilmektedir. Bu kelimelere birbirinden az çok farklılık arzeden sekiz ayrı mânâ veriliyorsa da (bk. İbnü'l-Cevzî, s. 204-205) bunların hepsini Abdülkâhîr el-Bağdâdî'nin gruplandığı yukarıda işaret edilen temel anlamlar içinde mütalaa etmek mümkündür.

Bâis ve bu ismin kökünü oluşturan ba's ile ondan türemiş birçok kelime, yukarıda sözü edilen temel mânalara bağlı olarak çeşitli hadislerde de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "b'as" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "b'as" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḫḫit*, "b'as" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "b'as" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "b'as" md.; Mustafa'vî, *el-Taḫḫik*, "b'as" md.; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 207; Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-sifât*, Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 497, vr. 76^b-77^a; Gazzâlî, *el-Maḫşadü'l-esnâ*, s. 94-96; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 204-205; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinat*, s. 285-286; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 89; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DîA*, II, 484. BEKİR TOPALOĞLU

BAKARA

(بقرة)

Çile çekme kabiliyeti kazanan
ve süflî arzuların
kurtulmaya elverişli hale gelen
nefis anlamında tasavvuf terimi.

Mutasavvıflarca nefis, boğazlanması gereken bir kurban kabul edilir. Kurban koç (kebs), siğir (bakara) ve deveden (bedene) olabilir. Bünyesindeki süflî arzuların kurtulma mertebesine henüz gelmemiş olan ve riyâzet kabiliyeti bulunmayan nefse "kebs", bu mertebeye erişen nefse "bakara", seyrü sülûke girerek, sülûk*ün menzil ve merhalelerini kateden nefse de "bedene" denir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "bakara" md.; İbnü'l-Arabî, *İştîlâhâtü's-şâfiyye*, Kahire 1981, s. 36-38.

SÜLEYMAN ULUDAĞ